
A Vigilia beszélgetése

Paolo Emilio Tavianival

Amikor a Helikon Kiadó felkért, hogy fordítsam le Paolo Emilio Taviani I viaggi di Colombo című monumentális monográfiájának Kolumbusz első amerikai útjára vonatkozó részét, némi habozás után igent mondtam, noha nem szoktam olaszból fordítani, és szívesebben fordítok verset, mint prózát. Taviani könyve pedig nem is széppróza, „csak” szépen megírt értekező próza, témájánál fogva mégis közel állt hozzám, tíz évvel ezelőtt jelent meg ugyanis fordításomban a Magvetőnél Alejo Carpentier A hárfa és az árnyék című regénye, egyike a keveseknek, amelyeket a könyvtárnyi Kolumbusz-irodalomból Taviani kiemel. A Kolumbuszról szóló kitérő és izgalmas, stílárís kihívást jelentő regény után, a fikció után tehát lefordítottam azt a munkát, amely Samuel Eliot Morison, az amerikai haditengerészet admirálisából lett Kolumbusz-kutató, Taviani egyik mestere szerint, a legjobb és legtudományosabb könyv, amit Kolumbuszról valaha is írtak. A könyv május elején jelent meg magyarul, bemutatójára eljött a szerző is. Személyében olyan nagyformátumú tudóst és nemes politikust ismertem meg, amilyenek nálunk leginkább a reformkorban termettek. Taviani az olasz szenátus örökös tagja, a közelmúltig alelnöke, 1912-ben született Genovában. Jogi, közgazdasági és bölcsész-doktori fokozatai mellett tizennégy egyetem díszdoktora, huszonhat katonai és polgári kitüntetés birtokosa. 1943 szeptemberétől 1945 áprilisáig az illegális liguriai kormány tagja volt, s a nem-kommunista ellenállás egyik vezetőjeként megadásra kényszerített egy náci alakulatot. A Keresztény-demokrata Párt és az Olasz Köztársaság egyik alapítója, részt vett az új olasz alkotmány kidolgozásában. Mint külügyi államtitkárhelyettes és honvédelmi miniszter nagy szerepet játszott a trieszti kérdés megoldásában és abban, hogy Olaszország csatlakozzon az Európai Gazdasági Közösséghez és a NATO-hoz. Két ízben volt belügyminiszter, a nevét viselő törvénnyel a regionális autonómiát kívánta megerősíteni, másrészt a maffia, a szárd banditizmus és az újfajta terrorizmus, úgymint a vörös brigádok és a különféle újfasiszta mozgalmak ellen vette fel sikeresen a harcot. 1968-tól 1973-ig a Mezzogiorno, a Rómától délre fekvő országrész ügyeinek minisztere volt és sokat tett az Abruzzók, Szicília, Szardínia és a kisebb olasz szigetek infrastruktúrájának kiépítéséért. 1945-től máig megszakítás nélkül tagja az olasz parlamentnek. 1948 és 1976 között hétszer választották meg, a legnagyobb számú szavazattal, Liguria képviselőjének. Az olasz ellenállók szövetségének elnöke, az Amerika felfedezésének 500. évfordulóját előkészítő tudományos bizottság elnöke, a Civitas című politikatudományi folyóirat főszerkesztője, hét gyermek apja. Politikai és közgazdasági tárgyú művek után több mint negyven év kutatási eredményeit adta közre Kolumbusz Kristóf — a nagy felfedezés genezise című kétkötetes, több nyelvre lefordított művében, amely a felfedező életútját az első amerikai útig rajzolja meg. Ennek folytatása az ugyancsak kétkötetes Kolumbusz utazásai.

— A magyar kiadás címe: Kolumbuszal Amerikába — 1492, s az olvasó valóban úgy érezheti, hogy együtt utazik Kolumbuszsal, olyan alaposan és olyan regényhez méltó szemléletességgel jeleníti meg a nagy felfedezés szereplőit és helyszíneit.

← Azzal dicsekedhetem, hogy én vagyok az egyetlen ember a világon, aki mindenütt járt, ahol Kolumbusz megfordult, mégpedig nemcsak négy amerikai útja során — ezeket az útvonalakat már előttem végigjárta Morison — hanem mindenütt, közös szülővárosunktól, Genovától kezdve Kolumbusz gyermek- és ifjúkorának helyszínein: Liguriában, Provence-ban, Korzika, Szardínia, Szicília és Kiosz szigetén, majd ahová már tapasztalt hajósként jutott el: Tuniszban, Portugália különböző városaiban: Lisszabonban, Sagresben, Lagosban, aztán Londonban és Bristolban, a spanyolországi Palosban, Moguerben, Córdobában és Sevillában, az írországi Galway-ben, Izlandon, a Madeira-, Porto Santo-, Kanári-, Zöldfoki- és Azóri-szigeteken és Afrikában is, Szenegál és Guinea partvidékén. A földrajzi dokumentációnak, a helyszíni szemlének óriási szerepe volt kutatásaimban, tulajdonképpen ezen alapult az én munkám újszerűsége, hiszen a dokumentumokat, néhány kivételtől eltekintve, már feltárták, mire én genovai egyetemistaként 1931-ben elkezdtem Kolumbuszszal foglalkozni. Az, hogy módomban állt végigjárni mindezeket a helyeket, majd a nagy felfedező utak helyszíneit is, egy technikai találmánynak, a lökhajtásos repülőgépnak köszönhető. Egy száz évvel korábban élt Tavianinak kerek egy esztendő kellett volna rászánnia, hogy eljusson Izlandra, nekem két hetet.

— *Aki Taviani professzor két hatalmas és gazdagon illusztrált könyvét végigolvassa, minden Kolumbuszsal kapcsolatos kérdésre választ kap, attól kezdve, hogy ki volt a felfedező dédapja, milyen rigmussal szólította asztalhoz a matrózokat a hajósinas, mi lehetett az a fény, amit Kolumbusz 1492. október 11-én este, az első partraszállás előtt megpillantott, egészen a felfedező tudományos és tudománytalan művekben, képekben, szobrokban, de főleg a megváltozott világban megtestesülő utóéletéig. Kolumbuszról mindnyájan sok mindent tudunk s a személye körüli viták évszázadok alatt sem ültek el teljesen, mi több, az ötszázadik évforduló körül ismét fellángoltak, olyannyira, hogy vannak, akik a felfedezés következményének tekintett gyarmatosítást is Kolumbuszsnak róják fel.*

— Én sem szívesen használom a felfedezés szót, hiszen Amerika ott volt Kolumbusz előtt is, ott éltek a különböző fejlettségi szintet képviselő indiánok a vadság fokán élő törzsektől a nagy azték, maja és inka civilizációkig. Helyesebb tehát találkozásról, kölcsönös felfedezésről beszélnünk, még akkor is, ha ebben a találkozásban az egyik fél volt csak aktív, a másik pedig inkább elszenvedte ezt a találkozást. De ez a találkozás emelte be az amerikai kontinenst az európai ember világképébe. Ugyanakkor mégis ez a történelem legnagyobb felfedezése. Krisztus áldozatának magasztos dimenziója után ezt az interkontinentális találkozót tekinthetjük az emberi történelem legfontosabb eseményének. Kolumbusz jobban megváltoztatta a világot, mint Jézus óta bárki. Nemcsak Európa, hanem az iszlám világ, India és a Távol-Kelet is megrendült Kolumbusz utazásai következtében.

— *Vannak, akik elvitatják Kolumbusztól a felfedezés érdemét, mivel a vikingek már jóval korábban eljutottak Amerikába.*

— A felfedezés nem sportverseny. Nem arról van szó, hogy ki lépett először Amerika földjére, hanem hogy ki nyitotta meg az új kontinenst a régi kontinensek számára, ki iktatta be a civilizáció fejlődésébe, meghatározva ezzel az emberiség történetének legnagyobb fordulatóját. Általában ami a földrajzi felfedezéseket illeti, felfedezni nem annyit jelent, mint elsőként jutni el valahova, hanem

eljutni és visszatérni, továbbadni az információkat, úgy, hogy a felfedező tapasztalatait más is megismételhesse. Ezért volt Kolumbusz — és csak ő, senki más — a világ megnagyobbítója, kitágítója, ahogy Paul Claudel, a másik kitűnő, a Carpentierétől homlokegyenest eltérő felfogású Kolumbusz-regény szerzője nevezte. És ezért mondhatjuk azt, hogy a vikingek hiába fedezték fel Amerikát, felfedezésük kárbaveszett. Az viszont, hogy felfedezték Izlandot és Grönlandot, nem veszett kárba.

— *Mit fedezett fel Kolumbusz?*

— Nemcsak Amerikát, hanem az oda- és visszavezető útvonalakat is. Mindaddig, amíg a vitorláhajókat fel nem váltották a gőzhajók, ugyanazon az útvonalon jutottak el Amerikába és vissza, amelyet Kolumbusz a passzát-szelek ismeretében felfedezett. Ő kelt át elsőként a Sargasso-tengeren. Megsejtette a Golf-áramlatot. Felfedezte a nyugati mágneses elhajlást. Humboldt szerint Kolumbusz vitathatatlan érdeme nemcsak az, hogy felfedezte a mágneses elhajlás jelentőségét, hanem az is, hogy a földmágnesség kutatására ösztönözte az európai tudományt. Hozzátartozik a felfedezéshez az is, hogy Kolumbusz kezdte a nyílt tengeren való hajózást.

— *Komolyan hitte, hogy a mesés Keletre érkezett, vagy csak taktikai okokból tartott ki emellett?*

— A szigetek, a Bahamák szigetvilága, ahová Kolumbusz eljutott, valóban nem hasonlított a Nagy Kán Marco Polo által leírt fényűző udvartartására. Kolumbusz hinni akarta, hogy Ázsiába jutott el, s voltak olyan jelek, amelyek alátámasztották ezt a feltevést. Az indiánok — noha egyáltalán nem voltak gazdagon felöltözve, mi több, csaknem anyaszült meztelenül jártak, hasonlítottak az ázsiaiakra. A szigeteken pálmákat és papagájokat láttak, találtak aranyat is, fűszernövényeket is, vagy legalábbis azt hitték. Ez volt Kolumbusz tévedése, ezért nem az ő nevét viseli az Újvilág, hanem azét az Amerigo Vespucciét, aki Kolumbusz után megsejti és ki is mondja, hogy ez egy új világrész. Két nagy revelációban Kolumbusznak is része volt. Az egyik az, hogy a tengeren, a Mare Tenebrosumon túl nem a semmi van, hanem egy másik föld. A másik reveláció, amit a harmadik utazás alatt, 1498. augusztus 15-én él át és ír le az Orinoco torkolatánál, hogy ahova eljutott, az egy *másik világ*. Nem mondja azt, hogy másik kontinens, hiszen kora tudományossága nem hagyott helyet a földgömbön az ismerteken kívül más kontinensnek. Kolumbusz félt kimondani, hogy ez egy új kontinens, mert ezzel az eretnokség gyanújába keveredhetett volna. Hiszen ha megváltoztatta volna a földrajzi világgépet, ennek következtében a kozmográfia, a kozmogónia és végső soron a teológia világgépe is meg kellett volna, hogy változzék. Amerigo Vespucci, a reneszánsz fia már ki merete mondani, hogy egy új kontinensről van szó.

— *Kolumbusz is a reneszánsz embere volt.*

— Mint korának minden nagy embere, a középkor és a reneszánsz határmezsgyéjén állt. Elméleti alapjai középkoriak voltak, filozófiai és teológiai felfogása középkori volt. Kutató szenvedélye, a természet szeretete, az a képessége, amellyel az addig ismeretlen tényeket és jelenségeket elemezte, a reneszánszra jellemző. Nem tudott és emberileg nem is volt lehetséges eltekinteni kora ismereteitől. Ebből fakadtak tévedései. A saját közvetlen tapasztalataiból fakadtak

sikerei. Egy modern lélek tehát, középkori alapokkal. A modern ember pszichológiájával rendelkezett: konkrét volt és gyakorlatias, csak a közvetlen tapasztalatokban bízott, s igyekezett ezekre minden áron szert tenni. Mindazonáltal, ami a földrajzot, az asztronómiát és általában a természettudományokat illeti, nem kétséges, hogy pontosan a középkori kiindulópont volt Kolumbusz tévedéseinek oka, s ez ugyanaz volt, mint kortársaié. Ami azonban a filozófiát és a teológiát illeti, még senkinek sem sikerült és feltehetőleg soha sem fog sikerülni kimutatni, hogy ezek az alapok alacsonyabbrendűek lettek volna, mint a modern emberéi.

— *Claudel szerint Kolumbusz is hangokat hallott, mint Szent Johanna. Carpentier regénye abból indul ki, hogy IX. Piusz pápa idején Kolumbuszt szentté akarták avatni...*

— Kolumbusz nem volt szent. Amíg csak az első utazásra vonatkozó *Hajónaplót* ismerték, még felmerülhetett volna ez a gondolat, ha nem szerepelne a *Naplóban* az a sor, miszerint: „...ha Felségteknek rabszolgákra lenne szüksége...” És később maga Kolumbusz szállít ötven indiánt a sevillai rabszolgapiacra. Természetesen hipokrizis lenne Kolumbuszt olyasmiért elítélni, ami korában és még jóval később is bevett társadalmi intézmény volt különböző népek, különböző kultúrák között. Kolumbusz idejében már voltak néger rabszolgák Portugáliában és Kasztíliában, voltak európai rabszolgák a török birodalomban. Mindenesetre Kolumbusz nem volt szent, szentté avatásának gondolata az antiklerikalizmus elleni harc jegyében született, akkor, amikor Franciaországban apácákat börtönöztek be, amikor a fasizmushoz és kommunizmushoz hasonlóan akadályozták a papokat hivatásuk gyakorlásában. Azok, akik Kolumbuszt szentté akarták avatni, azzal érveltek, hogy hívő keresztényként halt meg — ami igaz — és hogy egész hatalmas vállalkozásának az volt a célja, hogy kereszties hadjáratot indítsanak a Szent Sír visszafoglalására. A quattrocento idején valóban feltámadt Genovában és egész Liguriában az az óhaj, hogy újabb kereszties hadjáratot indítsanak. Ennek oka a török félelmetes előnyomulása volt egészen Konstantinápoly elfoglalásáig. Közben a magyarok hősieen védték Nándorfehérvárt és a kereszténység — így hívták akkoriban Európát — lelkesen ünnepelte Hunyadi János és Kapisztrán János hőstetteit. Kolumbusz nem volt szent, de mélyen vallásos volt s egy nagy küldetés gondolata erősítette benne a türelmet, adott neki lelki békét a legnehezebb pillanatokban is: soha nem hagyta el az a tudat, hogy ő az isteni gondviselés eszköze. Ugyanakkor nem volt bigott: amikor egy negyedik kontinens hihetetlen misztériumával találta magát szemben, nem helyezte a transzcendenst (a Purgatóriumot) az immanensbe (a déli féltekére), mint Dante. Itt érdemes megemlékeznünk Antonio Marchena ferencsrendi szerzetesről, aki Kolumbuszt kezdettől fogva támogatta, s aki kétségkívül a második legfontosabb szereplője a felfedezés nagy kalandjának.

— *Melyek voltak Kolumbusz indítékai?*

— A tenger iránti vonzalom, amely genovai gyermek- és ifjúkorából táplálkozott. A Kelet álma, amelyet Marco Polo művének olvasása és a Kiosz szigetén szerzett tapasztalatok tápláltak. A nagyság álma — a Földközi-tenger túl szűk és túlságosan ismert volt számára. Amikor a portugál partokon hajótörést szenvedett, megérezte a halál közelségét. Amikor eljut Izlandra, megérti, hogy az óceánnak nincs vége. Keletről nyugatra, északról délre hajózott az Atlanti-óceánon. Megismerte a Mare Tenebrosum áramlatait, szeleit, az évszakok váltako-

zását, a csillagok járását. Járt Afrikában. Azt tapasztalta, hogy a déli féltéken is van föld, vannak hegyek, folyók, akárcsak az északon. És vannak emberek — tehát nem igaz az a hiedelem, hogy a déli féltéke lakhatatlan. Egy jel önmagában nem sokat számít. De a sok-sok jel, amivel Kolumbusz találkozott, a jelek összessége arra indította, hogy nyugat felé hajózzon. A nagy terv nem született volna meg, ha Kolumbuszban nem lett volna meg a zsenialitás, a mértéktelen dicsőségvágy és nem lett volna akaratos, makacs, konok, azaz tipikus liguriai. Csak egy örült vagy egy rendkívül erős jellem utasítja el a családi örömeiket, a nyereséget, az élet gyönyörűségeit nyolc hosszú éven át, legjobb éveiben (pontosan harmincnégy és negyvenkét éves kora közt) — ennyit várt Kolumbusz, amíg megkapta Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella, a katolikus királyok jóváhagyását és támogatását, hogy elinduljon nyugat felé az Indiákra. Csak egy örült vagy egy rendkívüli jellem áll ellen legerősebb szenvedélyének, amely Kolumbusz számára a tenger volt. Kolumbusz nagy geográfus volt autodidakta létére, de elsősorban zseniális tengerész volt. Las Casas szerint a hajózás művészetében minden kortársát felülmúlta. Ehhez bizonyos testi adottságokra is szükség volt: kivételesen jó szemre, jó hallásra és nem utolsósorban jó szaglásra. Kolumbusz nem szerencsés utazó volt, aki véletlenül felfedezett valamit. Azért volt felfedező, mert feltalált valamit, egy új eszme, egy új perspektíva valódi feltalálója volt.

— *Mit jelent Önnek személy szerint Kolumbusz? Befolyásolta-e az a tény, hogy Ön is Genovában született?*

— Ha nem Genovában születtem volna, valószínűleg nem foglalkozom Kolumbuszsal. Gyakran gondolok rá, amikor Quinto mellett, a sziklákról nézem a tengert. Ezekről a sziklákról nézte a tengert a gyermek Kolumbusz, ettől kapta élete két nagy inspirációját: a végtelennek tetsző tenger iránti szenvedélyét és a végtelen Isten iránti vágyat. Kolumbusznak, a tengerésznek, az Óceán admirálisának hite, akarateréje, zsenialitása nyitotta meg az emberek előtt a tengerek ismeretlen határait. Isten misztériuma továbbra is megmarad, miközben az egek ismeretlen határai megnyílnak nemzedékünk előtt.

— *Mit jelent Kolumbusz a világ számára ma, 1992-ben?*

— A genovai Kolumbusz Kristóf az újkor kezdetének legnagyobb és leglátványosabb szereplője. Kortársa egy egész sor itáliai géniusz, akik kitérítették a földrajz, a filozófia, a politika és természettudományok, a művészet és a zene határait. Kolumbusz 1451 körül született. Botticelli hat évvel korábban, Leonardo és Savonarola egy évvel, Amerigo Vespucci, Pinturicchio és Poliziano három évvel később. Miközben Kolumbusz első hajózási tapasztalatait szerzi a Liguri- és Tirrén-tengeren, megszületik Pico della Mirandola (1463) és Macchiavelli (1469). Miközben megfogalmazza a terv, miszerint nyugat felé hajózva el lehet jutni keletre, megszületik Ariosto (1474), Michelangelo (1475) és Tizian (1477). Amikor eléri San Salvador szigetét (1492), meghal Piero della Francesca. Néhány évvel később megszületik Pierluigi da Palestrina, aki új tereket nyit meg a zene előtt. Ha ezeket a neveket kitorölnénk a történelemből, eltűnne az olasz reneszánsz. Olasz reneszánsz nélkül pedig nem jött volna létre az újkor. Kolumbusz Kristóf Itália teremtő géniuszát szimbolizálja az újkor kezdetén.

Tóth Éva